

מבט על, גיליון 592, 17 באוגוסט 2014

תנאים הכרחיים להנעת תכנית לשיקום רצועת עזה ולהצלחתה

קובי מיכאל ואודי דקל

המשא ומתן בקהיר מאופיין בקשיים למציאת נוסחה שתאפשר לשני הצדדים לרשום לעצמם הישג. נראה, כי ישראל מתקשה לממש את הנוסחה של 'שיקום תמורת פירוז' באופן אפקטיבי בתוך הרצועה ותסתפק בכינון מנגנונים נפרדים מההסדר למניעת התעצמות, כגון החלטת מועצת הביטחון של האומות המאוחדות. המציאות התשתיתית והכלכלית ברצועת עזה הייתה במשבר טרם מבצע "צוק איתן" והמצב אך החמיר. לישראל יש אינטרס לפעול לשיקומה המהיר של רצועת עזה, אלא שבשלב זה, הדימוי של ההישג הצבאי שלא מוצה, מקשה על ישראל להירתם לתהליכים לשיקום הרצועה שיתפרשו כהישג אסטרטגי לחמאס. שיקום יסודי של רצועת עזה הוא נדבך חיוני בתהליך בניית המדינה הפלסטינית, כמנוף לחיזוק הרשות הפלסטינית וכבסיס לחידוש התהליך המדיני. בה בעת, שיקום זה הוא גם אות וסימן מהותי לגבי הרצון, הנחישות ויכולת הביצוע של הרשות הפלסטינית. תפקוד בעייתי או כושל של הרשות הפלסטינית ברצועת עזה יהיה סימן אזהרה בכול הנוגע ליכולת השליטה והתפקוד האפקטיבי של המדינה הפלסטינית בגדה המערבית ביום שאחרי ההסכם.

האינטרס האסטרטגי של ישראל ברצועת עזה, מאז ההתנתקות (2005), גרס הסרת האחריות מעל תושבי הרצועה. מאז השתלטות חמאס על הרצועה (2007) השלימה ישראל עם שלטון חמאס ככתובת אחראית כלפי אוכלוסיית עזה וכלפי ישראל במניעת טרור ואלימות מהרצועה, תוך ניסיון מתמשך להחלישו צבאית ולהרתיעו. אינטרס זה הכתיב את היגיון הפעולה של ישראל בשלושת הסבבים האלימים מאז 2008, אך תוצאות מבצע "צוק איתן", מערערות על המשך תקפותו. דרישת ישראל לפירוז הרצועה, למרות הקשיים ליישומה בתוך הרצועה, חיונית למניעת התעצמות ושיקום חמאס. בנוסף, משמעותה – הכשרת התנאים לחזרת הרשות הפלסטינית כגורם שלטוני ברצועת עזה והתניית שיקומה המשמעותי של הרצועה בהובלת הרשות ולא באמצעות חמאס.

מהו שיקום הרצועה?

שיקום הרצועה לא יכול להסתכם בהחזרת המצב לקדמותו, אלא בשיפור משמעותי של המציאות הכלכלית והאזרחית בהשוואה לזו ששררה טרם מבצע "צוק איתן". לצורך כך יש לתת מענה לשיקום ולפיתוח תשתיות חשמל, מים, תחבורה, ביוב, בריאות, בניית מרכזי תעשייה ותעסוקה לצד חיזוק ופיתוח מוסדות מדינתיים, אכיפת חוק וסדר ומימוש משנתו של נשיא הרשות, עבאס – "רשות אחת, חוק אחד ונשק אחד".

תהליך השיקום צריך להתנהל במתכונת של תהליך בניית מדינה, עם עדיפות בהובלת כוח משימה מוסכם מכוח החלטה של מועצת הביטחון. כוח משימה מסוג זה יכול להיות מובל על ידי ארגון בינלאומי שיוקם לצורך כך ושיושתת על מומחים ויכולות של נציגי הקהילה הבינלאומית. בכל מקרה, יש להיערך לתהליך של 5 - 10 שנים, שהוא במהותו גם תהליך חניכה והדרכה לרשות הפלסטינית, תוך העברה הדרגתית של סמכויות שלטוניות לידיה. יתרונו של תהליך בהובלת כוח משימה הוא באחריות ברורה, בשליטה מרכזית על המשאבים ועל התהליך ויעילות בביצוע.

חיוני לא להשאיר את הגדה המערבית מאחור; נדרש להשקיע בה במקביל להשקעה בעזה, בפיתוח ובשגשוגה לקראת בניית המדינה הפלסטינית ולמנוע מצב שבו רצועת עזה משגשגת, בעקבות כוח הטרור של חמאס, והגדה המערבית מדשדשת בהיעדר התקדמות מדינית. בנוסף, יש לקחת בחשבון, כי הכנסת הרשות הפלסטינית למעברים לעזה, תביא לדרישה דומה במעבר אלנבי בין ירדן לגדה המערבית.

יעד השיקום מוכוון לאוכלוסיית רצועת עזה: שיפור משמעותי בתשתיות, ברמת התעסוקה ובאיכות החיים. לשם כך נחוצה הנהגת האוכלוסייה על ידי שלטון יציב, אחראי ואפקטיבי, המכיר בהסכמים הקיימים, מתנגד לטרור ומכיר במדינת ישראל. הניסיון מלמד, כי ישויות כושלות מייצאות אי-יציבות ובעיות ביטחון לסביבתן, אינן מצליחות לספק את הביטחון האנושי לאוכלוסייתן ומרחיקות השקעות חיצוניות.

הצלחת השיקום צריכה להוות נדבך משמעותי בתהליך בניית המדינה הפלסטינית ובקידום התהליך המדיני. כישלון קואליציה אזורית ובינלאומית להוביל מבצע שיקום במתכונת של תהליך בניית

מדינה יטיל צל כבד על סיכויי כינונה של מדינה פלסטינית עצמאית. חשוב שמדינת ישראל תתרום לשיקומה של הרצועה לא רק באמצעות עיצוב משטר המעברים מהרצועה ואליה, אלא גם בתרומה של ידע ויכולות.

תנאים להנעת המבצע לשיקום רצועת עזה

תנאי חיוני ראשון הוא הנחלת עיקרון הפירוז, גם אם לא ייושם באופן מלא כבר בשלב הראשון. ברור, כי חמאס יסרב להתפרק מיכולותיו הצבאיות מרצונו, מכיוון שקיומו והרלוונטיות שלו כגורם שלטוני נגזרים מעוצמתו הצבאית. פירוז הרצועה מנשק התקפי מעוגן בהסכם הביניים ובהחלטות בינלאומיות, כגון 'מפת הדרכים', וחשוב שישראל תפעל לתקף אותן בהחלטה מעודכנת.

תנאי חיוני שני הוא מוטיבציה ונחישות של הרשות הפלסטינית, בראשות עבאס – גם במחיר של עימות פנימי עם חמאס – להרחיב את שליטתה ברצועה. לשם כך, נדרשת קואליציה תומכת של מדינות ערב הסוניות לסיוע בביסוס שלטון הרשות ברצועה, בתמיכה תקציבית וגם בהענקת התוקף הלגיטימי לשלטון הרשות הפלסטינית. לעת עתה נדמה שהרשות הפלסטינית נעדרת נחישות ומשדרת חשש מפני גודל המשימה, האחריות ומחיר העימות עם חמאס.

תנאי שלישי חשוב הוא תיאום ושיתוף פעולה הדוקים בעוגן מרובע ישראל – מצרים – ארצות הברית – הרשות הפלסטינית. יש לחזק עוגן זה באמצעות גיבוי של מחנה המדינות הערביות המתונות, בד בבד עם צמצום משמעותי של השפעתן השלילית של קטר וטורקיה על חמאס.

תנאי רביעי חשוב הוא הובלת מבצע השיקום כתהליך בניית מדינה מכוח החלטה של מועצת הביטחון. ההובלה צריכה להיות על ידי נציגות מוסמכת ויעילה של הקהילה הבינלאומית, בפיקוח הקוורטס והעברה הדרגתית של הסמכויות לרשות הפלסטינית.

תנאי חמישי רצוי הוא שינוי ביעודה של אונר"א. אונר"א חוטאת מזה שנים ליעודה המקורי ובמקום לפעול לשיקומם של הפליטים הפלסטיניים בשטחי הרשות בכלל והרצועה בפרט, היא הפכה למנגנון הנצחה של הפליטות, תוך הענקת לגיטימיות וסיוע לשלטון חמאס. אונר"א, במתכונתה הנוכחית, היא חלק מהבעיה ואף מחסום לפתרון ואת המציאות הזו יש לשנות מהיסוד.

בשלב שני, לאחר הוכחת יכולת של הרשות הפלסטינית ושיפור המציאות הביטחונית, ניתן לקדם הקמת תשתית לשינוע סחורות דרך הים עם נמל מעבר ובידוק סחורות, בכפוף להתניות ביטחוניות וברוח הסכמות ישראליות שניתנו בעבר לרשות הפלסטינית.

תנאים להצלחת מבצע השיקום

להצלחת מבצע שיקום הרצועה יסייע חידוש התהליך המדיני בין ישראל לרשות הפלסטינית, והפעם תחת מעטה אזורי מורחב, על בסיס היוזמה הערבית, לא כתכתוב, עם התאמות להתפתחויות האזוריות, במחויבות וערבויות של המדינות הערביות המתונות ליישום ההסדרים על ידי הפלסטינים. בהיעדר תהליך מדיני, יתקשו עבאס והרשות הפלסטינית לבסס את מעמדם ויכולתם כגורם שלטוני לגיטימי. מעבר לכך, בהיעדר תהליך מדיני, צפויה הרשות להמשיך לנקוט באסטרטגיה חד-צדדית לעומתית ולפעול כנגד ישראל בזירה הבינלאומית, באופן שיערער את האמון בין הצדדים ויפגע ביכולתה של ישראל לתרום למבצע השיקום.

בד בבד, מבצע שיקום הרצועה במתכונת של תהליך בניית מדינה, מבלי להזניח את הגדה המערבית, יתברר גם כמבחן ליכולת ולכוונות הרשות הפלסטינית וסימן מעיד לבאות. הצלחת הרשות והקהילה הבינלאומית בשיקום הרצועה יאפשרו האצה של התהליך המדיני ויגדילו את הסיכוי להקמת מדינה פלסטינית. לעומת זאת, כישלון יחייב התבוננות מפוכחת וזהירה יותר ותהליך בניית מדינה מבוקר ואיטי יותר בגדה המערבית, במטרה לצמצם ככל שניתן את הסיכוי להיווצרותה של מדינה כושלת. מצרים וישראל מהוות מפתח להסרת תחושת המצור בה נתונים תושבי רצועת עזה. ללא שיתוף פעולה של השתיים, יתקשו מובילי מבצע שיקום הרצועה לקדם אותו. שיקום הרצועה מחייב הסרת הגבלות תנועת סחורות ואנשים, תוך שמירה על הסגר הביטחוני.

סיכום

מבצע שיקום הרצועה, באמצעות תהליך נשלט של בניית הבסיס הראוי למדינה ברצועת עזה ובגדה המערבית, תוך חידוש התהליך המדיני, יכולים להתברר כמיצוי הזדמנות אסטרטגית בעקבות המערכה הצבאית האחרונה. תנאי הכרחי למבצע שיקום מוצלח הוא נטרול השפעתו השלילית של חמאס ושליטת זכות ה-ווטו שלו באמצעות פגיעה משמעותית בתשתיותיו וביכולותיו הצבאיות. מעבר לתנאי הכרחי זה, צריכה להתקיים שורה ארוכה של תנאים פנימיים וחיצוניים להנעת התהליך ולהצלחתו. גם אם נדמה, כי הסיכויים אינם גבוהים, המאמץ הוא יעד בפני עצמו. ראויים לו, בראש ובראשונה תושבי עזה, המשלמים את מחיר הפנאטיות של חמאס, וראוי לו האזור כולו, המייחל ליציבות, ביטחון, שגשוג ושלוש.